

Magdalena Szpunar

Kultura algorytmów

Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ

Kraków 2019, ss. 129

ISBN: 978-83-66492-04-2

Kamil Tomkiewicz

Akademia Ignatianum w Krakowie

kamil.tomkiewicz@interia.pl

Magdalena Szpunar jest profesorem nadzwyczajnym na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, doktorem habilitowanym nauk społecznych w dyscyplinie socjologia w specjalności medioznawstwo. Pracuje naukowo-dydaktycznie na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej, w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej, gdzie kieruje Zakładem Nowych Mediów. W swoim dorobku naukowym ma ponad 140 publikacji, w tym monografie, m.in.: *(Nie)potrzebna wrażliwość* (2018), *Imperializm kulturowy internetu* (2017), *Kultura cyfrowego narcyzmu* (2016), *Nowe-stare medium. Internet między tworzeniem nowych modeli komunikacyjnych a reprodukowaniem schematów komunikowania masowego* (2012), *Społeczne konteksty nowych mediów* (2011), *W stronę nowych mediów* (2010) oraz *Internet w procesie realizacji badań* (2010).

W rozdziale 1 *Kultury algorytmów*, zatytułowanym *Kwantyfikacja rzeczywistości. O nieznalnym imperatywie policzalności wszystkiego*, autorka zarysowuje wizję życia społecznego jako zdehumanizowanego ze względu na prymat „Excela” (metod ilościowych) nad „Wordem” (metodami jakościowymi). Światem naukowym kieruje efektywność. Niepodporządkowane jej dyscypliny są dewaluowane do quasi-nauki. Zdaniem badaczki „fetyzacja danych” powoduje zanik refleksyjności i krytycyzmu oraz wzrost standaryzacji. Współczesna „kultura nieufności” (Sztompka, 2007) chce się odbudować poprzez wzrost procedur, których przestrzeganie poddaje się szczegółowej kontroli, a w przypadku ujawnienia nieprawidłowości – rozbudowanym systemom sankcji. Autorka trafnie przywołuje termin Theodore’a M. Portera „władza statystyki” (Porter, 1995). Jest to rodzaj władzy panującej w różnych sferach życia społecznego; wszystko to, czego nie da się ująć w jej klasyfikacyjne ramy, władza ta każe zmarginalizować lub wyrzucić z dyskursu naukowego. Kontrola i nadzór społeczny sprawowane poprzez „statystykę” umożliwiają porównywanie wydajności zarówno jednostek, jak i grup.

W rozdziale 2 pt. *Kultura algorytmów* autorka porusza temat bałwochwalczego stosunku do kwantyfikacji rzeczywistości społecznej, w tym matematyzacji nauki. Współczesne zachłyśnię-

cie się weryfikacjonizmem jest regresem w kierunku scjentyzmu. Deprecjonowanie zwłaszcza nauk humanistycznych, odbieranie im statusu naukowości to cechy charakterystyczne polskiej myśli pozytywistycznej, zorientowanej na nauki przyrodniczo-matematyczne. Autorka wskazuje różne wymiary życia społecznego składające się na złożony proces postępującej kwantyfikacji: punktoza i grantozą w parametryzacji nauki, ruch skwantyfikowanego ja w czasie wolnym, niezdrowa rywalizacja w sporcie, informacyjny smog (Tadeusiewicz, 2002). Zdaniem badaczki skutkami kwantyfikacji życia społecznego są takie zjawiska jak: reifikacja (uprzedmiotowienie), depersonalizacja, segregacja, sprawowanie kontroli i nadzoru nad jednostkami, wartościowanie, ekskluzja (wykluczenie), unifikacja (homogenizacja), alienacja, dehumanizacja, marginalizacja (emocji, intuicji, kreatywności, rozumienia), wniknięcie algorytmów w tkankę społeczną, presja na zmierzenie (zważenie, zewidencjonowanie) wszystkiego i wszystkich (Szpunar, 2019, s. 29).

W rozdziale 3 pt. *Cyfrowa humanistyka a deantropocentryzacja humanistyki* autorka porusza problematykę walki humanistyki o utrzymanie *status quo* w dobie dominacji nauk matematyczno-przyrodniczych. Cyfrowy przełom humanistyki ma zostać zapoczątkowany przez wykorzystanie narzędzi statystycznych wypracowanych w naukach ścisłych. Nawet jeśli projekt digitalizacji humanistyki nie doprowadzi do spektakularnego sukcesu, to i tak umożliwi jej wyjście z roli „naukowca-kopciuszka”. Zdaniem badaczki proces ten obejmie zresztą wszystkie dziedziny życia naukowego; jest on bowiem nie przywilejem elit, lecz warunkiem przetrwania wszystkich nauk. Przy tym nie chodzi tu o proste przeniesienie warsztatu pracy naukowej w cyberprzestrzeń. Cyfryzacja humanistyki, jeżeli ma być przełomowa, musi objąć swym zakresem metodologiczną zmianę dyscypliny.

W rozdziale 4 pt. *Bańki informacyjne a hipernarcyzm nowych mediów* autorka porusza problematykę endogennych (predyspozycje osobowościowe) i egzogennych (uwarunkowania kulturowe) przyczyn intensyfikacji zachowań narcystycznych. Poszukuje związków między narcyzmem a koncepcją bańki informacyjnej (bazującej na spersonalizowanych „internetach” charakteryzujących się specyficznym strumieniem informacji), w której sami, transparentnie i poza naszą wolą, tkwimy. Zindywidualizowane treści internetowe koncentrują się na ego odbiorcy, co potęguje iluzję tożsamości pogładowej internautów. Badaczka wskazuje wiele innych korzyści płynących z „nieprzekłuwania” bańki informacyjnej: koncentracja na interesujących treściach, skrócenie czasu poszukiwania pożądanej informacji, wzmocnienie egocentrycznej narracji świata.

W rozdziale 5 pt. *Rozmowa bez rozmowy* autorka porusza bardzo ważką problematykę ograniczeń w komunikacji interpersonalnej – zanika umiejętność rozmowy i słuchania. Trudność stanowi wyrażenie indywidualnych doświadczeń w sztywnym gorsecie języka. Innymi słowy, „aspekty przeżyciowe trudno zamykać w słowach” (Szpunar, 2019, s. 71). Badaczka koncentruje się na postawach mogących zakłócać prawidłowy przebieg komunikacji, takich jak ekskluzywizm, inkluzywizm i paralelizm (Kozłowski, 1990, s. 74–77). Kluczowym terminem tego rozdziału jest „rozmowa bez rozmowy” rozumiana jako monolog narracyjny, w którym interlokutorem nie chodzi o zbudowanie porozumienia komunikacyjnego, lecz o kompulsywny przekaz emocjonalnych treści.

Książka nie tworzy do końca spójnej całości ze względu na **rozdział 6** zatytułowany *Ekologia pejzażu dźwiękowego*, który nie koresponduje z tytułową kulturą algorytmów, prezentuje jednak oryginalne uzasadnienie epoki antropocenu, czyli ery zdominowanej przez prymat działalności człowieka oddziałującego na świat fauny i flory (Stoner & Melathopoulos, 2015).

Niewątpliwym walorem książki *Kultura algorytmów* autorstwa Magdaleny Szpunar jest odwołanie się do wielu hipotez i koncepcji naukowych: technologii siebie (Foucault, 2000), fałszy-

wych potrzeb (Marcuse, 1991, s. 21–22), skwantyfikowanego ja (Nosal, 2014, s. 217), denatyzacji (Mayer-Schönberger, 2014), socjologii algorytmów (Uricchio, 2011; Cheney-Lippold, 2011, s. 23), osobowości policzalnej (Foucault, 1993, s. 258), technopolu (Postman, 2000), *non-human actors* (Latour, 2010), deantropocentryzacji humanistyki (Domańska, 2008), hipotezy opóźnienia kulturowego (Ogburn, 1975), płynnej nowoczesności (Bauman, 2007), habitusów i przemocy symbolicznej (Bourdieu, 2009), matematyczności świata (Heller, 1998), dysonansu poznawczego (Aronson, 2002), biasu konfirmacji (Nickerson, 1998), medioznawczej koncepcji spirali milczenia (Noelle-Neumann, 2004), *gatekeepingu* technologicznego (Szpunar, 2013, s. 52–61). Wszystkie te koncepcje fragmentarycznie próbują wytłumaczyć złożoną współczesną rzeczywistość społeczną.

Jak wskazuje autorka, *Kultura algorytmów* stanowi podsumowanie badań prowadzonych przez nią w latach 2018–2019. Na książkę składają się artykuły, które ukazały się wcześniej w czasopiśmie naukowych: „Zeszyty Prasoznawcze”, „Zarządzanie w Kulturze”, „Ethos”, „AVANT”. Poszczególne rozdziały książki nie są jednak literalnym powtórzeniem tych artykułów – większość z nich została w znacznym stopniu rozbudowana.

Kultura algorytmów jest napisana przystępnym, niestechniczowanym językiem. Wymaga od czytelnika znajomości podstawowych naukowych pojęć z zakresu socjologii, antropologii kulturowej, nauk o mediach i komunikacji, takich jak: przemoc symboliczna, habitus, komunikacja, empatia, decentracja etc. Jednak w zdecydowanej większości przypadków autorka w sposób prosty i zwięzły tłumaczy podstawowe terminy, co sprawia, iż książka ta kierowana jest nie tylko do grona specjalistów z nauk o komunikowaniu, lecz do szerokiego grona czytelników zainteresowanych wnikaniem algorytmów do społecznego krwioobiegu.

Z pewnością mogą się pojawić głosy krytyków, którzy będą twierdzić, iż autorka demonizuje algorytmy stanowiące przecież nieprzecenione wsparcie dla człowieka przy wykonywaniu pracy. W dominującym dyskursie naukowym istnieje jednak przesyt idealizowania kwantyfikacji życia społecznego. *Kultura algorytmów* nawołuje do refleksji w tym zakresie.

Książka, ze względu na to, że jej autorka opowiada się jawnie przeciwko dyktatowi policzalności wszystkiego, wpisuje się w nurt zarządzania humanistycznego uprawianego w Polsce głównie na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Na polskim rynku brakowało dotychczas kompleksowej i usystematyzowanej publikacji naukowej z zakresu algorytmizacji życia społecznego. *Kultura algorytmów* doskonale tę lukę uzupełnia, co stanowi niewątpliwą walor tego dzieła.

Książka Magdaleny Szpunar warta jest uwagi czytelnika z powodu świeżego spojrzenia. Poszerza ona horyzonty myślowe i Millsowską wyobraźnię socjologiczną (Mills, 2007) – nie tylko związane z dyktatem logiki cywilizacji numerycznej, ale także z ubezwłasnowolnieniem człowieka poprzez jego wskaźnikowanie. Warto ją polecić także ze względu na wysublimowaną erudycyjną formę wypowiedzi, o którą czasami trudno w artykułach naukowych z zakresu nauk społecznych, „przesiąkniętych” bezosobowym, stechniczowanym językiem.

Bibliografia

- Aronson, E. (2002). *Człowiek – istota społeczna*. Warszawa: PWN.
- Bauman, Z. (2007). *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bourdieu, P. (2009). *O telewizji. Panowanie dziennikarstwa*. Warszawa: PWN.
- Cheney-Lippold, J. (2011). A New Algorithmic Identity: Soft Biopolitics and the Modulation of Control. *Theory, Culture & Society*, 28(6), 164–181. DOI: 10.1177/0263276411424420.
- Domańska, E. (2008). Humanistyka nie-antropocentryczna a studia nad rzeczami. *Kultura Współczesna*, 3, 9–21.

- Foucault, M. (2000). *Filozofia, historia, polityka. Wybór pism*. Warszawa: PWN.
- Heller, M. (1998). Czy świat jest matematyczny? *Zagadnienia Filozoficzne w Nauce*, XXII, 3–14.
- Kozłowski, R. (1990). O pojęciach i funkcjach dialogu. W B. Andrzejewski (Red.), *Komunikacja – rozumienie – dialog* (s. 69–77). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Latour, B. (2010). *Splatając na nowo to, co społeczne: wprowadzenie do teorii aktora-sieci*. Kraków: Universitas.
- Mayer-Schönberger, V. & Cukier, K. (2014). *Big Data. Rewolucja, która zmieni nasze myślenie, pracę i życie*. Warszawa: MT Biznes.
- Mills, C. (2007). *Wyobraźnia socjologiczna*. Warszawa: PWN.
- Nickerson, R. (1998). Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175–220.
- Noelle-Neumann, E. (2004). *Spirala milczenia: opinia publiczna – nasza skóra społeczna*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Nosal, P. (2014). *Technologia i sport*. Gdańsk: WN Katedra.
- Ogburn, W. (1975). Hipoteza opóźnienia kulturowego. W W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki (Red.), *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej* (s. 255–281). Warszawa: PWN.
- Porter, T. (1995). *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*. Princeton University Press.
- Postman, N. (2004). *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*. Warszawa: Muza.
- Stoner, A. & Melathopoulos, A. (2015). *Freedom in the Anthropocene: Twentieth-Century Helplessness in the Face of Climate Change*. Palgrave Macmillan.
- Szpunar, M. (2016). *Kultura cyfrowego narcyzmu*. Kraków: AGH.
- Szpunar, M. (2012). *Nowe-stare medium. Internet między tworzeniem nowych modeli komunikacyjnych a reprodukowaniem schematów komunikowania masowego*. Warszawa: IFiS PAN.
- Szpunar, M. (2013). Wokół koncepcji gatekeepingu. Od gatekeepingu tradycyjnego do technologicznego. W I.S. Fiut (Red.), *Idee i Myśliciele. Filozoficzne i kulturoznawcze rozważania o duchowości i komunikowaniu* (s. 52–61). Kraków: AGH.
- Sztompka, P. (2007). *Zaufanie: fundament społeczeństwa*. Kraków: Znak.
- Tadeusiewicz, R. (2010). Zagrożenia w cyberprzestrzeni. *Nauka*, 4, 31–42.
- Uricchio, W. (2011). The algorithmic turn: photosynth, augmented reality and the changing implications of the image. *Visual Studies*, 26(1), 25–35. DOI: 10.1080/1472586X.2011.548486.